

Teoretisk kunskap hjälpte mig förstå min praktik

Jenny Henriksson

Högskolan Kristianstad

I texten berättar jag om hur min tid som doktorand i forskarskolan ReCEC och hur den licentiatuppsats som jag skrev (Henriksson, 2022) har bidragit till att utveckla min förståelse för mig själv som undervisande förskollärare och min undervisningspraktik. I texten lyfts utmaningar och dilemman som förklaras med stöd i licentiatstudiens resultat. Syftet är att visa hur en teoretisk förståelse bidrar till utvecklandet av förskolans undervisningspraktiker.

Att förstå undervisning - en samtida utmaning för förskolan

När undervisning kom att bli en del av förskolans begreppsapparat genom ändringar i styrdokumentet möttes begreppet inledningsvis med motstånd och osäkerhet. Detta är något jag själv erfarit i olika sammanhang när jag som förskollärare diskuterat undervisning med andra verksamma i förskolan. I dessa diskussioner har det blivit tydligt hur olika vi uppfattat begreppet undervisning och vad det kan innebära att undervisa i förskolan. Skolinspektionen (2018) skrev fram att olika tolkningar av förskolans läroplan får konsekvenser för förskolans pedagogiska arbete. Förskollärares förståelser av undervisning i förskolan kunde därmed ses som en samtida utmaning och det blev därför relevant att studera på vilka sätt förskollärare förstår begreppet undervisning. Detta undersöktes i min studie (Henriksson, 2022) genom samtalsintervjuer med nio förskollärare om begreppet undervisning samt om deras undervisningspraktik.

Från samförstånd till skilda handlingar

Studiens analys visar att förskollärarna talade om undervisning och sin praktik på flera olika sätt beroende på vilken situation eller plats de berättade om. Deras förståelser av undervisning visade sig vara kontextuella, det vill säga att de skilde sig åt beroende på sammanhang. Exempelvis berättar en av studiens deltagare att de på förskolan har en samsyn när de talar om undervisning men inte när de undervisar i praktiken. Det är något jag som verksam förskollärare också stött på och reflekterat över. "Varför blir det inte som vi bestämde?"

Genom arbetet med studien blev jag medveten om att jag själv inte alltid gör som jag tänker att jag gör. Att jag undervisar på ett sätt som går emot mina tankar om mig själv som undervisande förskollärare blev tydligt. Ett exempel på detta är när jag utifrån en undervisningssituation som riktade fokus mot avslappning och vila gav barnen möjlighet att välja mellan tre avslappningsalternativ. Det var att lyssna till avslappningsmusik, läsa en bok eller färglägga mandalas. När ett barn i stället uttryckte en vilja att bygga med lego tolkade jag barnets önskan som utanför undervisningens fokus. När jag förtydligade valen uttryckte barnet igen och igen att det önskade bygga lego. Tredje gången jag upprepade alternativet hörde jag plötsligt hur fel jag tänkte. Jag insåg att jag själv inte skulle bli avslappnad av att färglägga mandalas och att jag inte varit mottaglig för barnets önskan. Genom att uppmärksamma mig själv på detta kunde jag förstå barnets perspektiv och ändra mina undervisande handlingar. När jag sedan reflekterade över undervisningssituationen blev det tydligt att jag, som alltid säger att jag är en inlyssnande förskollärare och att min undervisning tar utgångspunkt i barnens erfarenheter, inte undervisade på det sättet i denna situation. Jag sa en sak men gjorde en annan. Varför blev det så? Hur kan det

förstås? Att säga en sak och göra en annan kan förklaras av kontextuella förståelser grundade i samtida, motstridiga och sammanflätade sociala konstruktioner som studiens resultat visar.

En teoretisk förklaring

För att förstå och använda studiens resultat i förskolans praktik är det viktigt att förstå några av de socialkonstruktionistiska antaganden (Burr, 2015; Gergen, 1985) som studien grundas i. Det första antagandet handlar om att kunskap är socialt, historiskt och kulturellt specifik. Hur vi förstår vår omvärld är beroende av var och i vilken tid vi lever. Människor är inbäddade i sin tids sociala konstruktioner, inte minst i vad vi uppfattar som självklart och givet. Det andra antagandet handlar om att kunskap och förståelse av omvärlden skapas mellan människor genom interaktion och språk. Det tredje antagandet handlar om att människor handlar med utgångspunkt i sina sociala konstruktioner. Vad som är möjligt att göra eller inte beror på vilka sociala konstruktioner som påverkar vårt sätt att förstå vår omvärld. Ett exempel på en social konstruktion är att vi idag är överens om att jorden är rund. Historiskt har man däremot uppfattat den som platt, vilket påverkade människors sätt att resa. I ett annat exempel kan en social konstruktion av undervisning som en lärarpraktik med så kallad katederundervisning, i motsats till undervisning som barncentrerad praktik, påverka hur undervisning görs i praktiken.

Olika sätt att tänka kring undervisning i förskolan innebär alltså konsekvenser för de undervisningspraktiker förskollärare, barnskötare och annan personal skapar tillsammans. Om undervisning uppfattas som en gemensam och lekfull aktivitet innebär det att den planeras och genomförs utifrån dessa tankar. Ses däremot undervisning som en berättande eller en förmedlande aktivitet så kommer den att planeras och genomföras med utgångspunkt i detta. Dessa sätt att förstå undervisning grundas i skilda sociala konstruktioner. I studien identifierades tretton sådana sociala konstruktioner av vad undervisning är. Dessa finns samtidigt och kan vara såväl motstridiga som sammanflätade. Det innebär att varje individ har flera sociala konstruktioner som påverkar hur man pratar och handlar. Vissa av de sociala konstruktioner som individer är inbäddade i kan ses som underliggande, det vill säga att de omedvetet påverkar handlingsmönster. Detta förklarar att man kan prata om undervisning på olika sätt som också kan vara motstridiga. Ett exempel är när deltagarna i studien beskrev undervisning som att erbjuda kunskap i lärarledda situationer samtidigt som de också talade om undervisning som gemensamma och utforskande processer. Sammanflätade sociala konstruktioner av undervisning blev synliga när flera förståelser vävdes samman i talet om undervisningspraktiken.

De underliggande sociala konstruktionerna ger även en förklaring till uppfattningen att det finns en samsyn i talet om undervisning i en planeringssituation men inte när den sedan ska genomföras i praktiken. När sättet man pratar på och våra handlingar inte stämmer överens är det alltså flera sociala konstruktioner som påverkar våra förståelser och handlingsmönster.

Implikationer - Teoretisk förståelse utvecklar undervisningen

När jag nu är tillbaka i förskolan som förskollärare med en licentiatexamen tar jag med mig mina nya kunskaper och omsätter dem i praktiken. Kunskapen om att flera samtida sociala konstruktioner, där vissa av dem omedvetet bidrar till skilda handlingsmönster, ger mig en förståelse för de utmaningar och dilemman jag möter i undervisningspraktiken. När individer pratar förbi varandra och inte förstår varandras utgångspunkter eller när sättet att undervisa i praktiken inte blir som tänkt, så kan jag förklara detta för mig själv och andra som "krockande konstruktioner". Det som behöver göras då är att få fatt på det omedvetna och lyfta fram och medvetandegöra tankar och handlingar. Det kan till exempel göras genom att observera, videofilma och reflektera över undervisning i olika situationer. Här kan licentiatuppsatsens teoretiska resonemang användas som stöd och utgångspunkt i samtal om de skilda förståelser som kan finnas i ett arbetslag. När arbetslag arbetar tillsammans för att synliggöra undervisningspraktiker skapas också möjligheter att lyfta fram de omedvetna (underliggande) sociala konstruktioner som påverkar

sättet att undervisa. När de kritiskt granskar och reflekterar över undervisningen skapas möjligheter att förändra och utveckla undervisningspraktikerna. Detta sker oavsett i vilken kontext undervisning sker, alltifrån förskola till högskola.

Teoretisk förståelse utvecklar praktiken

Medvetenheten om att flera samtidiga sociala konstruktioner, där vissa av dem omedvetet bidrar till skilda handlingsmönster, kan även användas för att förstå förskolans praktik i ett vidare perspektiv. I förskolan behöver rektorer, förskollärare, barnskötare och annan personal förhålla sig till flera områden, förutsättningar och begrepp. Dessa förstås på skilda sätt av olika individer. Undervisning liksom andra samtida frågor såsom bedömning, digitalisering, förskolans uppdrag och förutsättningar är utmanande för dagens svenska förskola. En del av att ta sig an dessa utmaningar är att medvetandegöra och kritiskt reflektera över på vilka sätt dessa förstås. De kunskaper jag erfarit i forskarutbildningen och som visas i studiens teoretiska resonemang kan förhoppningsvis bidra till att utveckla förskolans undervisningspraktiker.